

Ystävyyttkö vai ulkopuolisuutta – Ajatuksia uskontojenvälisen dialogin käytännön toteutumisesta
Karjalan Teologisen Seuran Symposium, helmikuu 2020

Katri Härkönen, Suomen Lähetysseuran kirkollisen työn koordinaattori

Afrikan uudenkuun sirppi makaa selällään taivaalla. Kaikki päivän aikana hikoiltu ihmisten kohtaaminen alkaa väsyttää. Haastateltavani on puolitoista tuntia myöhässä. Huomaan ärsyyntymisen nostavan päätään. Kunpa tutkimusta voisi tehdä jostain helpommasta aiheesta ja kliinisesti, kammiosta käsin. Olen pyytänyt tapaamista ymmärtääkseni uskontojenvälisen dialogin luonnetta sansibarilaisessa yhteisössä. Minulla on omat ennako-oletukseni asiasta. Yritän työntää ne taka-alalle haastateltavan vihdoin saapuessa paikalle. Osaisinpa kuunnella oikein ja erityisesti ne rivien välit. Joskus näissä dialogikeskusteluissa ymmärtää kaikki sanat, eikä kuitenkaan käsitä mitään siitä, mitä todella sanotaan.

Tällä kertaa ei ole vaikeuksia saada viestistä selvää: "We do not need INTERfaith dialogue here at Zanzibar. But what we would very much need, is INTRAFaith dialogue." Haastateltavani on Sansibarin uskontodialogista vastaava henkilö. Tilanne on hyvin tavallinen. Ihminen, jonka valtio on palkannut olemaan virallisesti vastuussa uskontodialogista, ei näe sille mitään tarvetta. Kuinka jatkamme tästä eteen päin?

On pelkästään järkeenkäyvää, että valtauskonnon edustajille eivät vähemmistön mielipiteet ja toiminta näyttäyty uhkaavana. Siinä missä sana-INTER ohjaa ajatteluamme kohti kaikille avointa yhteistä keskustelua ja yhdessäoleamista, sulkee sana-INTRA avoimuuden ovet ja keskittyy ryhmän sisäiseen dynamiikkaan. Kun puhumme uskontojen kohtaamisesta käytännön dialogin tasolla, tämä toisen uskonnon tarve omalle sisäiselle keskustelulle pitää huomioida. Vaikka uhka ei ole hedelmällinen lähtökohta, voi se joissain tilanteissa myös palvella yhteisöä.

Uskontojenvälisen keskustelujen teorioissa puhutaan siirtymisestä ilmiönä. Kohdatessamme muita uskontoja, me haluamme keskustella. Jotta voisimme ymmärtää ihmisten valintoja ja persoonallista uskonelämää, on meidän siirryttävä yhdestä kulttuurista toiseen ja suostuttava uuden kohtaamiseen. Tämä on teoriassa sanomattakin selvää. Haaste onkin siinä, että näin ei melkein koskaan käytännössä tapahdu. Dialogissa toisen uskonnon edustajan kanssa on tulokulma keskusteluun usein hyvin erilainen kuin se mitä odotin. Kuten kävi minulle, kun kuvittelin keskustelemani Sansibarilla uskontodialogista ja sainkin kuulla, ettei koko asia ole ollenkaan ajankohtainen. Näissä tilanteissa keskustelijat ovat oman mukavuusalueensa ulkopuolella. On hyvä ymmärtää, että toiset ovat siinä kestävämpiä kuin toiset ja ettei tässä ole kilpailusta kyse ollenkaan.

Siirtymisen ilmiöstä puhuttaessa, haluan vielä kertoa yhden havainnon uskonnon sisäisestä dialogista juuri siirtymiseen liittyen. Käytännön tilanteet näyttävät vahvasti sen, että sisäisen dialogin tarve ei ole pelkästään seuraamusta muiden uskontojen kohtaamisesta. Näitä kohtaamisia toki on ja ne ovat arvokkaita ja avaavat teologista ajattelua. Tämä harvoin kuitenkaan yksin riittää, vaan työntäviä voimia ovat usein esim. pelko uskonnon sisäisestä pirstaloitumisesta, henkilökohtainen hyöty tai toimintamäärärahojen supistuminen. Ruohonjuuritasolla huomattua onkin erityisesti se, että sisäisen dialogin on nimenomaan tapahduttava omista tarpeista ja omilla resursseilla. Niinpä esimerkiksi kristillisen lähetysjärjestön maksama toisen uskonnon sisäinen keskustelu ei välttämättä ole kaikkein hedelmällisin tilanne sitoutumisen ja omistajuuden kannalta. Samalla on kuitenkin muistettava, että uskontojenvälisen tai -sisäisenkään keskustelu ei aidoimmillaan muutenkaan voi alkaa teorioista tai tutkijakammioista, vaan sen juuret ovat käytännössä. Siksi käynnistäviä voimia voi olla monenlaisia. Itse näen tässä tärkeänä

vaikuttamistyön, jotta uskonnollisilla johtajilla varmistetaan olevan kaikkein paras tieto tavallisten ihmisten elämän uskonnollisista tarpeista.

Millaisia ovat uskontojen väliset keskustelut käytännössä?

Kerron yhden kokemuksen 'Valo Jumalasta' -nimisestä uskontodialogiseminaarista, joka pidettiin Sansibarin saarella muutama vuosi sitten. Osallistujat olivat paria vierailijaa lukuun ottamatta sansibarilaisia muslimeja ja kristittyjä. Seminaarissa käsiteltiin kaikkea sitä materiaalia sekä Koraanista että Raamatusta, jossa mainitaan Jumalan Valo. Raamatusta nostettiin esiin erityisesti Jeesuksen sanat Vuorisaarnassa ja Johanneksen evankeliumin 8. luvussa:

"Te olette maailman valo. Ei kaupunki voi pysyä kätkössä, jo se on ylhäällä vuorella. Eikä lamppua, kun se sytytetään, panna vakan alle, vaan lampunjalkeaan. Siitä sen valo loistaa kaikille huoneessa oleville. Näin loistakoon teidänkin valonne ihmisille, jotta he näkisivät teidän hyvät tekonne ja ylistäisivät Isääne, joka on taivaissa." (Matt. 5:14-16)

"Jeesus puhui taas kansalle, ja sanoi: Minä olen maailman valo. Se, joka seuraa minua, ei kulje pimeässä, vaan hänellä on elämän valo." (Joh. 8:12)

Koraanista valittiin luonnollisesti Valon suuran, An-Nuurin kaksi jaetta.

"Jumala on taivaitten ja maan valo. Hänen valonsa on verrattavissa lamppuun, joka on asetettu seinän syvennykseen. Lamppu on sijoitettu lasipalloon, joka on kuin loistava tähti. Sitä valaisee siunatun öljypuun öljy, joka ei ole idästä eikä lännestä, ja se antaisi kirkkaan valon, vaikka siihen ei tulta pantaisikaan: siinä on valoa valon päällä. Jumala ohjaa valoaan sitä kohti, jonka hän otolliseksi näkee. Jumala esittää myös vertauksia ihmissuvulle, sillä Jumala tietää kaiken." (24:35)

"Tai heidän(uskottomien) tekonsa ovat kuin täydellinen pimeys meren syvyydessä. Siellä peittää uskottoman aalto, jonka yli vyöryy toinen, ja niiden yllä on synkkä pilvi: pimeyttä pimeyden yllä. Kun hän ojentaa kätensä, niin hän tuskin sitä lainkaan näkee. Sillä kenelle Jumala ei valoa anna, sillä ei valoa ole." (24:40)

Seminaarissa käytetty argumentointi oli kiinnostavaa, koska se ei pohjautunut tunteisiin tai epätarkkoihin oletuksiin, vaan meni heti valon kirkkaaseen ytimeen. Siinä missä Koraani puhuu suoraan Jumalasta valona, määrittelee Jeesus valon toisin sanomalla: "Te olette maailman valo. Ja Minä olen maailman valo." Ei liene yllättävää, että keskustelu johti Kristologiaan, vaikka itse henkilökohtaisesti en olisi sitä ensimmäiseksi valinnutkaan.

Yksi Sunni-Imaameista piti esitelmän siitä, kuinka hänen mielestään Jeesus ei voi olla Jumalan valo, jos hyväksymme barthilaisen eksklusivistisen kristosentrismen, joka on hänen mielestään kaiken uskonnon vastaista.

Katolinen isä tunnusteli Karl Rahnerin inkluusiivista Kristologian mallia, jossa Kristuksen kosminen ilmoitus jättää palan totuutta kaikkiin uskontoihin. Hänen mukaansa on mahdollista, että tämä Kristuksen pala voisi toimia kosketuspintana uskontodialogissa.

Tansanian ja Sansibarin pyhiinvaellus-vastaava sen sijaan innostui John Hickin pluralistisesta Jeesus-kuvasta, jonka mukaan historiallinen Jeesus Nasaretilainen ei opettanut olevansa Jumala eikä myöskään itse uskonut sitä.

Yksi pohdinta liittyi kurdifilosofi Shahab al-Din Suhrawardin ajatuksiin Jumalasta valona. Hän kirjoitti jo 1100-luvulla, että Allahin olemus on alkuperäinen, luova valo, joka valaisee koko kosmoksen. Pelastus on tämän valon valaisemaksi tulemistä. Tästä käytiin erityisen kiivas debatti juurikin liittyen Johanneksen evankeliumiin, joka niin vahvasti korostaa Jeesusta valona ja pelastajana.

Kaikkein kiinnostavin keskustelu käytiin kuitenkin anglikaanipappi Alan Racen ideasta kaikkialle kätkeytyneestä Kristuksesta eli Kristuksesta arjessamme. Race ehdottaa kirjassaan *Christians and Religious Pluralism*, että kaikki uskonnollinen opiskelu ja lukeminen on Kristuksen lukemista. Kun bramiini tai buddhalainen munkki tai muslimi lukee omia pyhiä kirjoituksiaan, hän Racen mukaan samalla vastaanottaa Kristuksen valon näissä teksteissä. Tässä ajattelussa löytyi erityisiä yhtymäkohtia Islamin tulkintaan Valon suurasta, jota pidetään kuvauksena Jumalan valosta sellaisena kuin sen tulisi loistaa uskovaisten kodeissa eli jokapäiväisessä elämässä.

Tätä opillista keskustelua käytiin kolmen päivän ajan. Viimeisenä iltana Imaami pyysi minut kotiinsa illalliselle. Kesken ruokailun Imaamin vaimoista toinen halusi tietää mistä olimme seminaarissa puhuneet. Kerroimme näkemyseroista, kiihkeistä keskusteluista, suuttumisista ja tahallisesta väärinymmärryksestä. Luimme yhdessä myös Valo-tekstit sekä Raamatusta että Koraanista. Vaimo nousi ja puhalsi sansibar-öjylampun sammuksiin. Hän kysyi sitten: "Mitä näette?" Emme nähneet mitään, koska huoneessa oli täysin pimeää. Hän sytytti lampun uudelleen ja toisti kysymyksen. Näimme huoneen kaikkiin nurkkiin, pöydälle katetun ruoan ja ihmiset sen ympärillä. Vaimo sanoi: "Kun on pimeyttä pimeyden yllä, tarvitaan valoa valon päällä. Näin loistakoon teidänkin valonne ihmisille." Kaikkein parhaimmasta dialogista pääsee harvoin osalliseksi seminaareissa tutkijoiden kanssa, vaan tavallisessa ihmisten arjessa.

Ystävyyttäkö vai ulkopuolisuutta? Itse olen kokenut paljon vierauden tunnetta, täyttä ulkopuolisuutta ja suorastaan kauhua näiden vaikeiden asioiden edessä. Olen nainen. Valkoinen. Kristitty. Ulkomaalainen. Pappi - vieläpä naissellinen. Mutta olen myös äiti ja vaimo, Jumalaan uskova, uskontoni kuuluu Kolmen Suuren Kirjan uskontoihin, puhumme samaa kieltä. Ajattelen, että omalla käyttäytymisellä voi vaikuttaa paljon. Opillinen laiskuus ei auta ketään. On oikeasti ymmärrettävä mitä toinen kysyy, vaikka ei osaisikaan vastata. Juuri vastauksia dialogissa etsitään yhdessä. Niitä ei etukäteen tarvitse tietää. Uskon uteliaisuuden voimaan. Kun kysyy ja kyseenalaistaa, saa rohkeita ajatuksia esiin. On tiedettävä myös, kuka itse on ja mistä tulee. Vasta silloin voi alkaa kasvaa ja ollakin kohta jotain muuta kuitenkin juuriaan unohtamatta.

Minulta on monesti kysytty, kuinka luonnehtisin uskontojenvälisen dialogin merkitystä. Usein vastaan vertaamalla sitä Rubiconin ylitykseen.

Rooman valtakunnan aikana itse Rooman ja sen pohjoisen provinssin välissä oli rajajoki nimeltä Rubicon. Lain mukaan kenraalit eivät saaneet ylittää armeijansa kanssa tuota rajaa. Konsuli Julius Caesar soti voitokkaasti Gallian sodassa. Kun sota päättyi, kielsi Rooman senaatti Caesarilta toisen kauden konsulina ja käski hänen luopua armeijan komennosta. Senaatti vaati hänen paluutaan Roomaan syytettäväksi vallankaappausyrityksestä. Caesarin oli siis valittava joko hän luopuisi poliittisesta urastaan tai aloittaisi sodan. Vuonna 49eKr. Julius Caesar rikkoi Rooman lakia, marssitti armeijansa Rubicon-joen yli ja aloitti näin sisällissodan. Tähän hetkeen liitetään kuuluisat sanat: "alea iacta est" eli "arpa on heitetty".

Tämä tarina on varmaan täyttä puppua, eikä sen arvo ole kovin tieteellinen. Voimme kuitenkin oppia siitä jotain. "Rubiconin ylittäminen" tarkoittaa ratkaisevaa tekoa ja päätöksen tekemistä. Se on merkittävä askel, joka jakaa tapahtumat aikaan "ennen" ja "jälkeen" ja se muuttaa asioiden tilaa. Kun olemme dialogissa toisen uskonnon edustajan kanssa, jotain muuttuu aina peruuttamattomasti. Ylitämme oman ajattelumme, haastamme itsemme ja keskustelukumppanin. Joskus voi sota syttyä, tai joskus voi meissä itsessämme syttyä sisällissota. Aika jakautuu "ennen" ja "jälkeen" dialogin, eikä enää oikeastaan halukaan muistaa mitä oli "ennen".

Elämme aikaa, jossa paljon pimeää on pimeän yllä. Käytännön dialogi on yksi keino vastustaa toivottomuutta ja pelkoa naapuria kohtaan sekä oppia ymmärtämään omia ennakkoluulojaan. Tähän haluan haastaa meitä jokaista tänään.